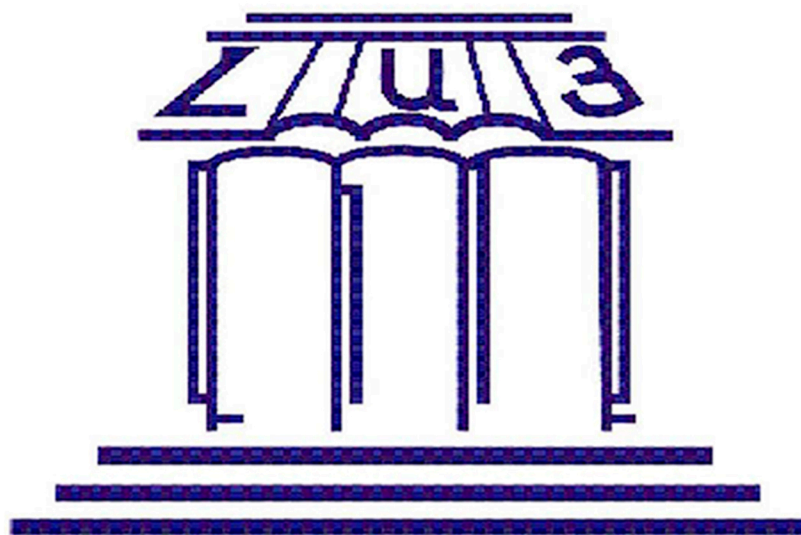

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5718

626.8

C-64

2011

2002

626.8

2-64

Ն Վ Ե Ր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ

ԽՈՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՅԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

10443-59

(2147)

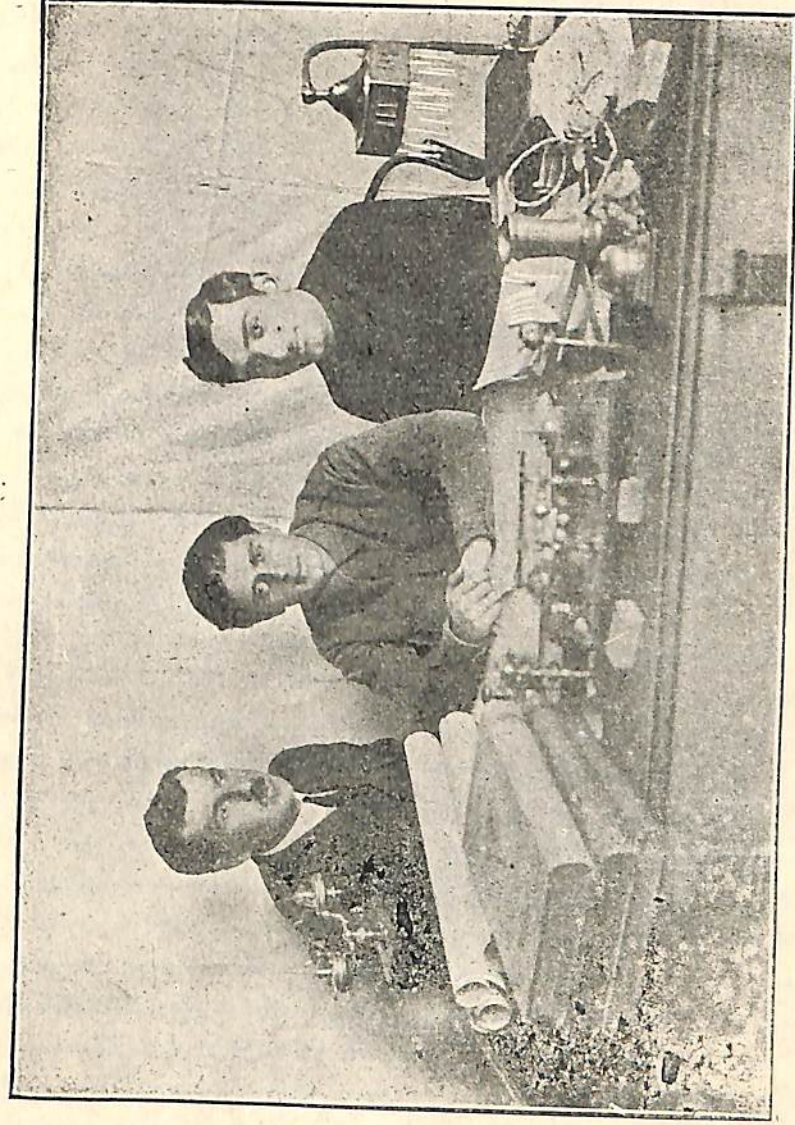
Վ. Մրապիոնյան (Լուկաշիւն)
Ս. Հայաստանի ժողովուրդի
Նախագահ

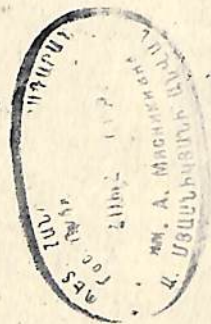
Վ. Համբարձումյան
Ս. Հայաստանի կենտրոնական
Նախագահ

Ս. Ֆերղեկյան
Ս. Հայաստանի Հողօրդին

Ինժ. Տ. Ասվաճաճյանի վարչություն
Մ. Ֆեայան (նախագահ) Մ. Հովսեփյան

ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՑՔԸ

Շիրակի ջրանցքն անցկացնելու միտքը չափազանց հին է. բավական է հիշել, վոր դեռ 1906 թ. Ալեքսանդրապոլի քաղաքագլուխն այս առթիվ յուր զեկուցման մեջ՝ ուղղած քաղաքային վարչության, ասում է, վոր 20 տարի յե, ինչ խոսվում է Ալեք-պոլում, ջրանցք անցկացնելու մասին, բայց դործնականապես դեռ վոչինչ չի արված:

Այսպիսով 37 տարի յե, ինչ Ալեք-պոլի գավառի գյուղացիությունը յերագում է Արփաչայի ջուրը ոգտագործել յուր հողերը վոռոգելու համար, անցկացնել ջրանցք: Ավելորդ չենք համարում թուղցիկ պատմական ակնարկ ձգել անցյալի վրա տեսնելու, թե ի՞նչ է արված նախկին կառավարությունների ժամանակ, զանազան քաղաքային վարչությունների ու խորհրդների կողմից՝ գյուղացիության ջրանցք ունենալու բուռն ցանկությունները իրագործելու, հնարավորություն տալու նույն գյուղացիության ստանալ ու յուր աշխատանքի մաքսիմում արդյունքը:

Դեռ 1904 թվի Ալեք-պոլի քաղաքային նախահաշվի ծախսերի մեջ մտցված է լինում 500 ռուբլի Արփաչայ գետից ջրանցք անցկացնելու նախնական աշխատանքների համար, վորպիսի ջրանցքը պետք է վոռոգեր գլխավորապես քաղաքապատկան հողերը՝ քանակով 3000 դես., բայց մինչև 1906 թ. և վոչ մի դործնական քայլ չի արվում այս ուղղությամբ: Վերջապես 1906 թ. յերկար խոսակցություններից, զանազան իրավասունների դիմումներից ու զեկուցումներից հետո՝ Քաղաքային խորհուրդը յուր ոգոստոսի 12-ի նիստում վորոշում է՝ խնդրել թույլտվություն համապատասխան կառավարչական որգաններից, սկսել ջրանցքի նախնական աշխատանքները՝ տեղի ուսումնասիրությունը և կազմել նախագիծը:

Այդ թույլտվությունն ստանալը յուր ժամանակին այնքան ել հեշտ բան չէր. ցարական կառավարության բյուրոկրատիկ ապարատների սուեղծած ձևականությունները բազմաթիվ էյին, խոչընդոտները բազմապիսի: Նման խնդիրները իրենց լուծումն ստանում էյին վոչ թե շաբաթների, ամիսների, այլ տարիների ընթացքում:

Արփաշայից շուր վերցնելու, ջրանցք անցկացնելու թույլ-տվություն ստանալու համար հարկավոր է լինում ամենից առաջ ունե-նալ նահանգապետի համաձայնությունը, ապա դիմվում է, այսպես կոչված, տեղական ջրային գործի ճարտարապետին, վորը յուրյեզ-րակացությամբ դիմում է Կովկասի ջրային գործի տեսչին, վերջինս խնդիրը հարուցում է ջրային գործի ճարտարապետների համագու-մարում թիֆլիսում, սույն համագումարը յուր 1912 թ. 4 յուն-վարի նիստում վորոշում է՝ թույլ տալ Ալեք-պոլի քաղաքային վար-չության սկսել ջրանցքի նախնական աշխատանքները, տալով 3 տա-րի ժամանակ նախագիծը կազմելու համար:

Պետք է նկատել, վոր հիշյալ համագումարը իրավունք ուներ թույլ տալ սկսել միայն այնպիսի վորոգման աշխատանքներ, վորոնց համար պահանջվում էր վոչ ավելի քան 10 բաշ շուր. այդ քանակից ավելի պահանջվող աշխատանքներն սկսելու համար պետք էր ունե-նենալ նաև Կովկասի Փոխարքայի թույլտվությունը: Ներկա դեպ-քում այդ պահանջվում էր, վորովհետև ծրագրվում էր վորոգել կառուցվելիք ջրանցքով 3000 դեսյատին հող, վորպիսի քանակու-թյունը ջրելու համար պարզ է, վոր հարկավոր էր ավելի քան 10 բաշ շուր: Ալեք-պոլի Քաղաքային վարչությանն այդ վերջին թույլ-տվությունը ևս ստանում է 1912 թ. փետրվարի 14-ին: Ջրանցքն անցկացնելու թույլտվությունն ստանալու այս պրոցեդուրան կա-տարվում է, հարկավ, բազմաթիվ դրագրություններից ու զեկու-ցումներից հետո և տևում ուղիղ 6 տարի (1906—1912 թ.):

Յերկար տարիների տենչացյալ իրավունքը վերջապես ստացվում է. թվում էր, թե պետք է անմիջապես սկսվեն աշխատանքները, բայց քաղաքային վարչության անփության և ինչ ինչ պատճառ-ներով նրանք չեն սկսվում, և վոչ մի քայլ չի արվում ստացված իրավունքը որ առաջ ոգտագործելու համար:

1912 թ. ոգոստոս ամսին 446 հողու ստորագրությամբ Ալեք-պոլի բնակչության կողմից Քաղաքային Խորհրդի անունով տրվում է մի խնդիր, վորով ամենայն իրավամբ բողոքում են քաղաքի վարիչների դատապարտելի վերաբերմունքի դեմ ջրանցքի կառուց-ման խնդրում, մասնանշելով, վոր 1904 թվից մտածվում է ջրանցք ունենալ, մեծ դժվարություններով վերջապես ստացված է իրա-վունք սկսելու նախնական աշխատանքները, բայց դեռ ևս վոչինչ չի նախաձեռնված այդ ուղղությամբ, և խնդրում են շուտափույթ կեր-պով սկսել Ալեք-պոլի գավառի համար այնքան կենսական նշանա-կություն ունեցող այդ աշխատանքները:

Ինժ. Տ. Ասովաժատրյան, Ա. Շահգեղյան, (Նախագահ) Արսեն Յեալյան
Ճիւղակի ջրանցքի առաջին վարչութիւնը

Քաղաքացիների այս գիմումից հետո՝ նորից հարուցվում է ջրանցք կառուցելու խնդիրը, և վերջապես Քաղաքային խորհուրդը յուր 1912 թ. նոյեմբերի 13-ի նիստում վորոշում է՝ սկսել նախնական աշխատանքները, վորի համար և ընտրվում է հատուկ հանձնաժողով:

1913 թ. հրավիրվում են մասնագետներ ջրանցքի նախնական աշխատանքներն սկսելու համար. այն ժամանակ մտածվում էր ջուրը վերցնել Արփաչայի այն մասից, վորը գտնվում է Բանդեվան և Ջելար-Գեշու գյուղերի մեջ, վորտեղից և սկսվում է մասնագետների կողմից տեղի ուսումնասիրումը:

Վորոշված ժամանակին ավարտվում է նախագծի կազմումը և այն հաստատվում ջրային գործի ճարտարապետների համագումարի կողմից 1914 թ. հունվարի 3-ին, իսկ նույն թվի մարտի 18-ին հաստատվում է նաև ջրանցքի նախահաշիվը 2500 դես. հող ջրելու համար 222.880 ռ. 92 կ. ներկայացված է յեղել 194.153 ռ. 48 կոպ.: Նախագիծը իրականացնելու համար տրվում է չորս տարի ժամանակ:

Չնայած այս բոլորին, այնուամենայնիվ փաստորեն աշխատանքները չեն սկսվում, նախագիծը մնում է նախագիծ. սկսվում է համաշխարհային պատերազմը և ջրանցքի կառուցումը մոռացության է տրվում:

1916 թ. վերջերին Ալեք-պոլի քաղաքային վարչությունը մտածում է խնդրել, ումից հարկն է, յերկարացնել ջրանցքի նախագծի իրականացման ժամանակը: Նորից սկսվում է գրագրության մի շարան, բայց բեալ վոչինչ չի նախաձեռնվում: Այնուհետև 1917-18 թ. կատարվում են տեղի ուսումնասիրության ինչ վոր աշխատանքներ և սրանով վերջանում է ամեն ինչ:

Դաշնակների կառավարության ժամանակ նույնպես հարուցվում է ջրանցք կառուցելու խնդիրը. նույնիսկ գնվում է վորոշ քանակությամբ ցեմենտ, պատվիրվում յերկաթեղեն՝ աշխատանքների համար: Ի դեպ. պետք է ասել, վոր այս ժամանակներում փոխվում է ջրանցքի նախագիծը. այն է՝ վորոշվում է ջուրը վերցնել փոխանակ Բանդեվան գյուղի վերեղից՝ Կապա գյուղի մոտից: Այսպես թե այնպես կրկին փաստորեն աշխատանքները չեն սկսվում, վոչ մի քար չի շարժվում յուր տեղից և յերկար տարիների ընթացքում յերազած ջրանցքի կառուցելու միտքը մնում է միայն միտք:

Այսպիսով տեսնում ենք, վոր նախկին կառավարութիւնները ժամանակ շատ ե խոսվել, շատ ե գրվել Ալեք-պոլի գավառում ջրանցք անցկացնելու մասին, փորձեր են արվել սկսել այդ աշխատանքները, բայց ցարական կառավարութեան կողմից հարուցած խոչընդոտները մի կողմից, իսկ մյուս կողմից այն ժամանակվա դործիչների նվազ հոգատարութեան, ժողովրդի տնտեսութեան բարձրացման խնդրում նվազ շահագրգռված լինելու պատճառով, նույնպէս և վճռականութեան, կտրականութեան բացակայութեան հետեանքով Ալեք-պոլի գավառի աշխատավորութիւնը յուր այնքան տենչացյալ ջրանցքի գաղափարը չի տեսնում իրականացած, նրանց ծարաված արտերը մնում են առանց ջրի, գավառի տնտեսական և կուլտուրական կյանքի զարգացման, առաջադիմութեան զարկ տվող այդ դործը մնում ե միայն թղթի վրա:

Միանգամայն հակառակ պատկեր ենք տեսնում մեզ հետաքրքրող հարցում Խորհրդային Իշխանութեան ժամանակ:

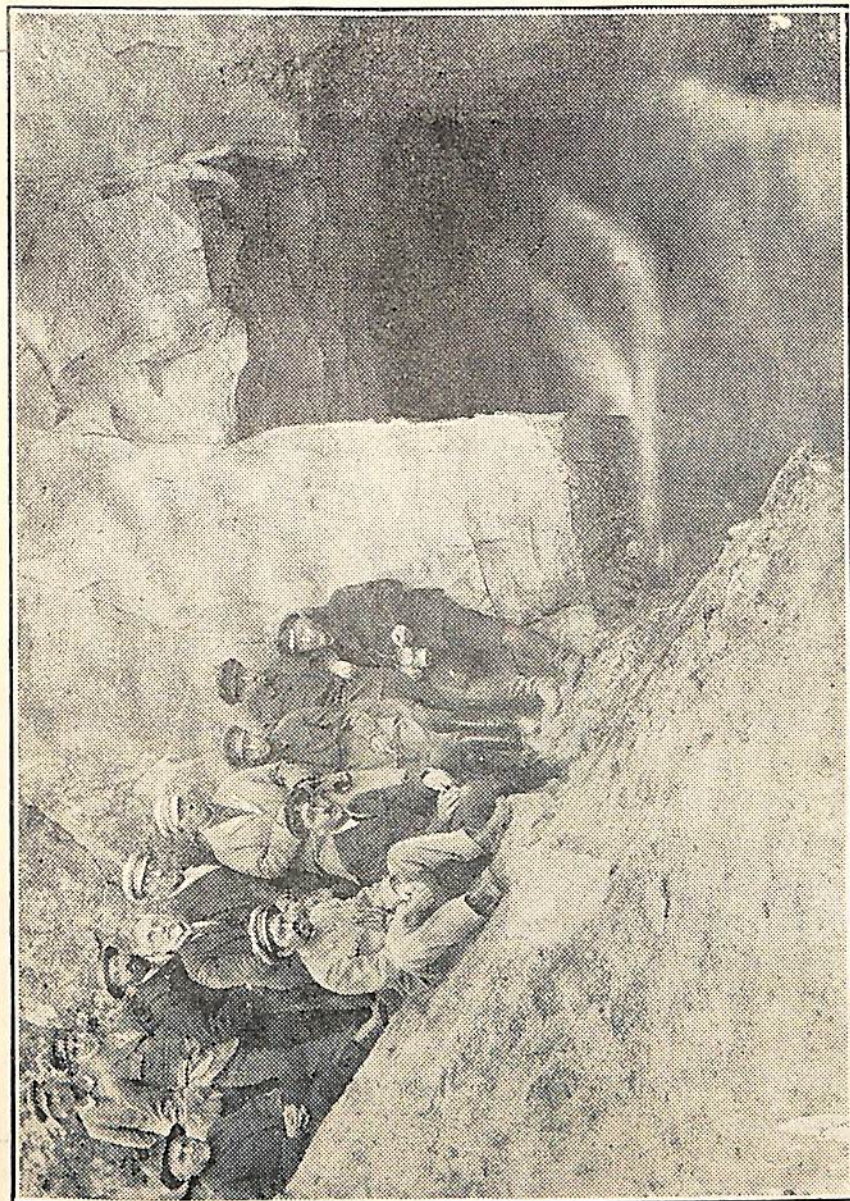
Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո՝ Ալեք-պոլի գավառը համեմատած մյուս գավառների հետ, հայտնի պատճառներով ամենաաղքատիկն էր. նրա գավառակներից շատերում դեռևս համատարած սովն էր թափվորում, դեռ ևս իշխանութիւնը նորէր կազմակերպվում, դեռ ևս նոր էր կյանքը նորմալ հունի մեջ ընկնում, և նման պայմաններում սկսել մի ջրանցքի կառուցում, վորը պահանջում էր հարյուր հազարներ, առանց վորևէ ունի սպասելիքների, խելագարութիւն էր, յերբ նորմալ ժամանակ չեն կարողացել սկսել այդ աշխատանքները:

Առաջին անգամ, յերբ մեզ մոտ հարուցվեց ջրանցք կառուցելու խնդիրը, թե մեր և թե կենտրոնի պատասխանատու ընկերներից շատ շատերն ամենայն իրավամբ դտնում եյին, վոր դեռ ևս վաճառք է սկսել նման մեծ աշխատանքներ, վոր մեր տնտեսական, ֆինանսական պայմանները թույլ չեն տալ այդ դործը կատարել:

Զնայած վերոհիշյալ դժուգակ պայմաններին, Ալեք-պոլի Գործկոմը, ավելի մոտիկից ծանոթ լինելով անցկացվելիք ջրանցքի պատմութեան հետ, քաջ գիտենալով դործի մեծութիւնը ու նրա հսկայական կուլտուր-տնտեսական և քաղաքական նշանակութիւնը, վորոշում ե՝ ինչ գնով ել վոր լինի, սկսել այդ աշխատանքը և ամենքին դնել կատարված փաստի առջև:

Ալեք-պոլի գավառի գյուղացիութիւնը տասնյակ տարիներ յերազել ե կառուցված տեսնել այդ ջրանցքը, նախկին կառավարու-

թիւնների ժամանակ նա յեղել ե մի տեսակ անլուծելի դորդյան հանգույց, և Խորհրդային Իշխանութեան որով նրան հատուկ

ՇԻՐՁՐԱՆՑՔՈՒՄ
Պրոֆ. Քալանթարյան, Սարգսյան, Ս. Կոսյան, Ս. Սրապիտյան (Լուկաշին)
Ինժ. Տ. Աստվածատուրյան, Ա. Յեսայան, Յն. Բակունց, Ինժ. Նակիմով և ուրիշներ:

Այսպիսով տեսնում ենք, Վոր նախկին կառավարութիւնների
ժամանակ ղառ է կոսմեւ, ղառ է գրմեւ Աւեք-պոլի գաւառում ջրանցք

թիւնների ժամանակ նա յեղել է մի տեսակ անլուծելի գորղյան
հանգույց, և Սորհրդային իշխանութիւն որով նրան հատուկ
վճարակաւութիւնով ու տոկոսութիւնով պիտի վոր այդ մեծ աշխա-
տանքը կատարվեր: Աւեքսանդրապոլի ջրանցքը պետք էր կառուցել,
վորովհետեւ այդ ելին պահանջում մեր գաւառի աշխատավորութիւն
շահերը:

Ջրանցքը կառուցելու խնդիրն առաջին անգամ հարուցվում է
1921 թ. հունիս ամսին Աւեք-պոլի Հեղկոմում, վորի նախաձեռնու-
թիւնով և տեղի յեն ունենում այս առթիւ մի շարք խորհրդակցու-
թիւններ թե մեզ մոտ և թե Թիֆլիզում, բայց նախհեղկոմի տե-
ղաւորութիւն պատճառով, ջրանցքի խնդիրը ժամանակավորապէս
դադարում է որվա նյութ դառնալուց:

Այնուհետեւ ընկ. Ա. Շահգալդյանի նախգործկոմութիւն ժամա-
նակ 1922 թ. փետրվար ամսից սկսվում է ավելի հաճախակի խօսվել
ջրանցքի մասին ու գործնական առաջարկութիւններ արվել: Այդ
խնդիրը քննվում է կուսակցական ժողովներում ու համագումար-
ներում, նույնպէս և մեր գաւառի խորհուրդների անդրանիկ համա-
գումարում. ի վերջո վորոշվում է սկսել ջրանցքի կառուցելը:

Կարճ ժամանակաշրջանում հրավիրվում են մասնագետներ, տե-
ղի յեն ունենում մի քանի խորհրդակցութիւններ ջրանցքի տեղի
և այլ տեխնիքական հարցերի շուրջը, ապա կազմվում է համապա-
տասխան տեխնիքական շտատ, վորը և անմիջապէս անցնում է
գործի:

Նախքան աշխատանքների փաստորեն սկսելը, ջրանցքի գլխա-
վոր գծի ուղղութիւն առթիւ մասնագետների մեջ առաջանում է
յերկու վարիանտ. նրանցից մի մասը գտնում էր, վոր ավելի նպա-
տակահարմար է գլխավոր գիծը մեծ տոնելից հետո, տանել գետի
ափից ավելի հեռու ուղղութիւնով, իսկ մյուս մասը գտնում էր,
վոր այն պետք է տարվի գետի ափից ավելի մոտ ուղղութիւնով.
Թե առաջին և թե յերկրորդ առաջարկութիւններն ունեն իրենց
գրական և բացասական կողմերը: Յերկար փնտրանութիւնից հե-
տո, վերջի վերջո վորոշվում է ընտրել 2-րդ ուղղութիւնը:

Պետք է նկատել, վոր աշխատանքների սկզբնական շրջանում
տեխնիքական մի շարք հարցերի շուրջը մասնագետների կողմից ար-
վում էլին զանազան առաջարկութիւններ, ինչպէս այդ տեղի յե
ունենում ընդհանրապէս նման մեծ աշխատանքների ժամանակ.
այդպիսի դեպքերում վարչութիւնը, քաջ գիտակցելով գործի լրջու-
թիւնը և պատասխանատու լինելը, հրավիրում էր գործին ծանոթ

ավելի հեղինակավոր անձնավորութիւններ, կազմակերպում նրանց
 ցից խորհրդակցութիւններ և այսպիսով բոլոր վիճելի հարցերին
 համապատասխան լուծում տալիս: Մի շարք տեխնիքական և կազ-
 մակերպչական խնդիրներին ընթացք տալուց հետո՝ 1922 թ.
 նոյեմբերի 15-ին փաստորեն սկսվում են ջրանցքի կառուցման
 աշխատանքները: այդ օրը 37 տարեկան զուցե և ել ավելի,
 Ալեքսանդրապոլի ջրանցքի շուրջը յեղած մատրուհներից հետո,
 Արփաշայի ափին տոննելի սկզբնավորման անդը լսվում է առաջին
 հաղթական պայթիւններ:

Երբեք միայն չէր հաշուարկում ջրանցքի կառուցման համար
 պահանջվող գումարը, այլ և նրա արդիւնքը: Երբեք չէր
 հաշուարկում ջրանցքի կառուցման համար պահանջվող
 ժամանակը, այլ և նրա արդիւնքը: Երբեք չէր հաշուարկում
 ջրանցքի կառուցման համար պահանջվող ջրի քանակը,
 այլ և նրա արդիւնքը: Երբեք չէր հաշուարկում ջրանցքի
 կառուցման համար պահանջվող ջրի քանակը, այլ և նրա
 արդիւնքը: Երբեք չէր հաշուարկում ջրանցքի կառուցման
 համար պահանջվող ջրի քանակը, այլ և նրա արդիւնքը:

Երբեք չէր հաշուարկում ջրանցքի կառուցման համար
 պահանջվող գումարը, այլ և նրա արդիւնքը:

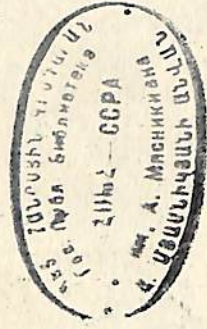
Երբեք չէր հաշուարկում ջրանցքի կառուցման համար
 պահանջվող գումարը, այլ և նրա արդիւնքը:

Միայն ն. Պրոկոփանցով, Երեւանի Կոնցուստանտինյան ղեկավարման վիճակ

(ԳԳՐԱՆ 126) ցառիւս ԳԳ Երեւանի Կոնցուստանտինյան ղեկավարման վիճակ

ավելի հեղինակավոր անձնավորութիւններ, կազմակերպում նրան-

մեղքն ուղղակիաբար չլինում էլիտարիզմի քաղաքականությունից, այլ

ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՑՔՈՒՄ

Ա. Յեսայան, Ա. Մյասնիկյան, Գ. Լևոնյան, Ա. Շահգեղյան, Դր. Մեհրաբյան, Յի. Բակունց և ուրիշ:

ավելի հեղինակավոր անձնավորութիւններ, կազմակերպում նրան-

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՁԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Դեռ աշխատանքները չսկսած, այն ժամանակ, յերբ հայանի՜ չեր թե վերջ ի վերջո ջրանցքն ինչ միջոցներով պետք է կառուցուի, կազմակերպվել եր ջրանցքի կառուցման կոմիտե, վորի գլխավոր դերը պետք է լիներ, միջոցներ հայթայթելը։ Սկզբնական շրջանում նա փորձեր արեց վորոշ միջոցներ փնտրել, բայց իհարկե, ի վերջո ի վիճակի չեղավ և չեր ել կարող նա այդ հսկայական գործի համար պահանջվող գումարները հայթայթել։ շատ կարճ ժամանակամիջոցում նա դարձավ մի անկենսունակ որգան և այսպիսով դադարեց փաստորեն գոյութիւն ունենալուց։

Աշխատանքների ամբողջ ծանրութիւնը ընկնում է վարչութիւն վրա, վորը մինչև այժմս ել տանում է ջրանցքի կառուցման հետ կապված բոլոր կազմակերպչական ու տնտեսական աշխատանքները, յենթարկվելով յուր բոլոր գործողութիւններում կենտրոնի համապատասխան որգանին։

Ջրանցքի կառուցման աշխատանքների կատարումը գտնվում է բացառապէս մասնագետների ձեռքում։ Աշխատանքները բաժանվում են յերկու գլխավոր մասի՝ 1. տեխնիքական մաս՝ վորը գրտնվում է վարչութիւն կից, և 2-րդ, կատարողական մաս՝ աշխատանքների վայրում։ Առաջին մասը զբաղվում է բացառապէս տեսական խնդիրներով, նա իրանից ներկայացնում է մի տեսակ գործի ուղեղը. այստեղ կազմվում են աշխատանքների համար պահանջվիք բոլոր տեսակի նախագծեր, հատակագծեր, ծրագրներ, տեխնիքական ձևեր և այլն։ Այդ բոլորն ուղարկվում են աշխատանքների վայրը ի կատարումն։ 2-րդ մասը ներկայանում է վորպէս աշխատանքների նյարդերը. սա մի կողմից կատարում է տեխնիքական մասի հրահանգները, մյուս կողմից այս մասի վրա յե ընկնում պարտականութիւն տեղի ուսումնասիրումը ըստ աշխատանքների, վերջիններին փաստորեն ընթացք տալը և հսկողութիւնը։ Հիշած յերկու մասի ընդհանուր ղեկավարը հանդիսանում է աշխատանքների պետը, վորին և յենթարկվում են յերկուսն ել։

ՆԱԽԱԳԻԾ ՅԵՎ ՆԱԽԱՀԱՇԻՎ

Ինչպէս ջրանցքի սկսումական մասում նկատեցինք, նախկին ժամանակները կազմված են յեղել զանազան նախագծեր և համա-

պատասխան նախահաշիվներ, բայց պետք է նկատել, վոր նախ այդ բոլոր նյութերը մեր ձեռքի տակ չեն յեղել, յերկրորդ, յեթե այդ պիտիները յեղել են, նրանք ծառայել են միայն գործի ընդհանուր եյուլթյանը ծանոթանալու համար: Մեր աշխատանքների համար նախորդ կազմված վերջնական նախագիծ չե յեղել, այլ ունենալով ղեկավար գիծ, գուգընթացաբար կազմվել են առանձին-առանձին աշխատանքների համար նախագծեր և միևնույն ժամանակ տարվել աշխատանքները, վորպիսի ձևը շարունակվում է մինչև այժմ:

Նախահաշվի մասին պետք է ասել նույնը, վոր նախորդ կազմված ճշգրիտ նախահաշիվ գոյություն չի ունեցել, այլ սկզբում կազմվել է ավելի կոպիտ թվերով, ապա ժամանակի ընթացքում աշխատանքների կատարման շրջանում, գործնական աշխատանքներն ի նկատի առնելով, նրա մեջ մտցվել են այս կամ այն փոփոխությունները մինչև վերջին ժամանակներս, յերբ վերջնականապես կազմվեց ջրանցքի նախահաշիվը մինչև Որթաքիլիսա աշխատանքները կատարելու համար, ներկայացվեց այն համապատասխան որդաններին ի հաստատություն: Նրա գումարը կազմում է 750,000 ռուբ. վոսկով, վորը և հաստատված է: Այս խնդրում պետք է նկատել, վոր նման աշխատանքների համար, ինչպիսին մերն է, յերբ գործ ունես բնության հետ, յերբ ամեն ինչ նախատեսել անհնարին է, յերբ շատ անսպասելիքների էարելի յե հանդիպել, չափազանց դժվար է ճշգրիտ նախահաշիվ կազմել, վորոշ շրջանակի մեջ դնել ծախսերը, մանավանդ ներկայիս պայմաններում: Այս բոլորից հետո, թե վորքան մենք կկարողանանք նախահաշվի թվերով սահմանափակվել, կպարզվի աշխատանքների վերջը:

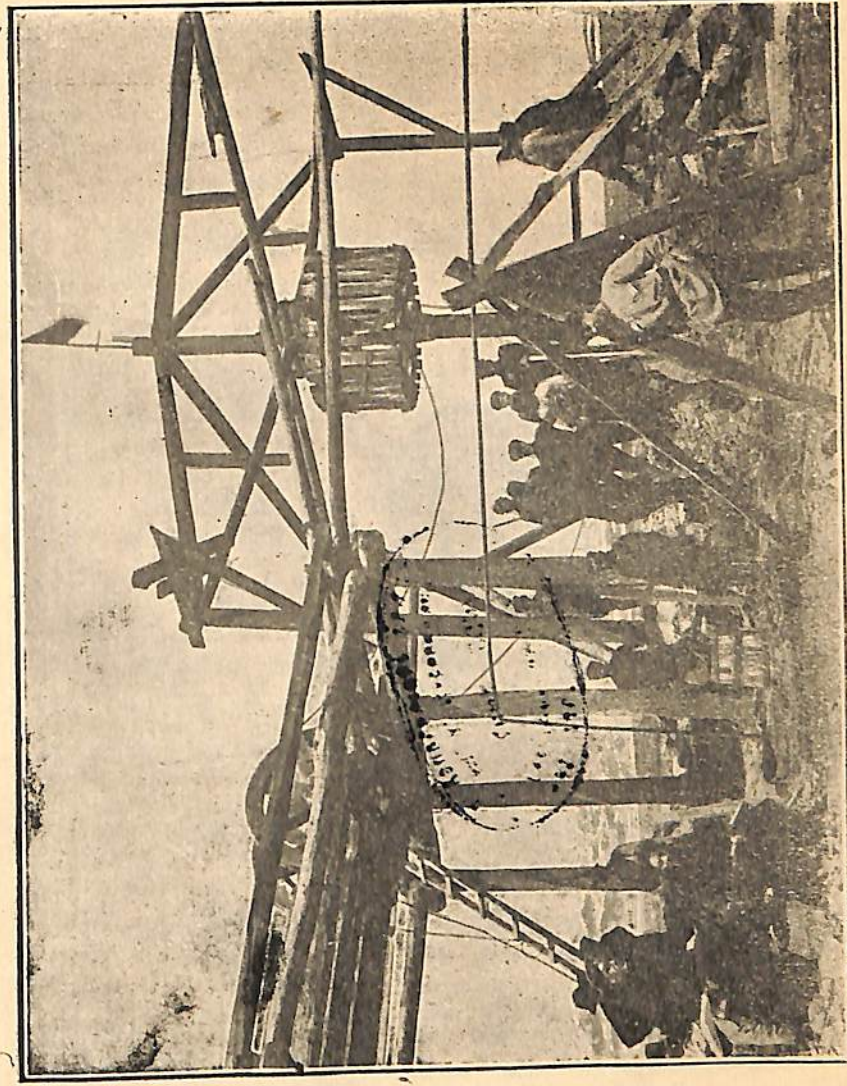
ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աշխատանքներն սկսելիս վարչությունն ուներ յուր տրամադրության տակ հացահատիկի վորոշ ֆոնդ. հայտարարվել է ջրանցքի շաբաթ, վորը տվել է մոտ 20,000 ռ., սույն թվի փետրվար ամսին վարչությունը բաց է թողել 10,000 ռ. փոխառության տոմսեր, վորից ռեալիզացիայի յեն յենթարկվել միայն 5643 ռ., վորպիսի գումարը և յուր ժամանակին վերադարձվել է փոխառություն տվողներին:

Մինչև ջրանցքի նախահաշվի հաստատվելը, այսինքն սույն թվի ոգոստոս ամիսը, աշխատանքները տարվել են վերոհիշյալ միջոցներով և մեր կենտրոնից զանազան ժամանակ ստացված վորոշ գու-

Ժամանակավոր տնային աշխատանքները

ՄԱՍԻՍԻ ԿԱՍԵՂՈՒՄԻ ՎԻՍԿԻ

մաքներով: Պետք է նկատել, վոր վարչությունը հաճախակի ընկել է շատ նեղ դրության մեջ միջոցների հայթայթման խնդրում, բայց այնուամենայնիվ աշխատանքները տարվել են առանց ընդմիջումների: Սույն թվի ոգոստոսի 16-ին ջրանցքի նախանշված 760,000 ռ. հաստատվում է Անգրկովկասյան Ժողկոմխորհի ֆինկոմիտեյի կողմից և վորոշվում է բաց թողնել մինչև Որթաքիլիսա աշխատանքները կատարելու համար 350,000 ռ. վոսկով պետական միջոցներից, մնացած գումարը պետք է ձեռք բերվի տեղական միջոցներից: Այնպես վոր մինչև Որթաքիլիսա ջրանցքի գլխավոր գծի աշխատանքները պետք է համարել ապահովված:

ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՁԵՎԸ

Ընդհանրապես միշտ գերադասվել է աշխատանքների տարման կապալով տալու ձևը: Ջրանցքի կառուցման վարչությունը աշխատանքներն սկսեց տանել այս ձևով, վորն ավելի հեշտ է, վորովհետև վարչությունը կապվելով մեծ միավորների հետ, ազատվում է մանր հոգսերից և ընդհանուր հսկողությունը ավելի դյուրին է լինում կատարել: Բայց պետք է նկատել, վոր վերջին ժամանակ մեր տոնների կապալառուների անփորձության, անձեռնհասության և նրանց աճուրդին հայտարարած գների ինքթաթեքից ցածր լինելու պատճառով, հնարավոր չեղավ այդ աշխատանքները շարունակել սույն ձևով: Կապալառուները սնանկացան և վարչությունը, չգրտնելով համապատասխան կապալառու, ստիպված չեղավ տոնների աշխատանքը շարունակել տնտեսավարական ձևով, չնայած այս ձևը ավելի դժվարին է:

Ամբարակի, հողային և մի շարք ուրիշ աշխատանքներ տարվում են կապալի ձևով:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ջրանցքի աշխատանքները կարելի չէ բաժանել 3 գլխավոր մասի. 1) գլխավոր կառուցվածքային մաս. 2) հողային աշխատանքներ և 3) արհեստական կառուցվածքներ: Առաջինը յուր մեջ ընդգրկում է ամբարտակի (պլատինա) և տոնների աշխատանքները, 2-րդը՝ բաց ջրանցքային աշխատանքներ, իսկ 3-րդը՝ կամուրջների, ջրանցքի քարային խողովակների և նման աշխատանքներ:

Նախքան հիշածս կառուցվածքներն ամեն մեկն առանձին-առանձին բնորոշումը՝ նրանց բնույթի, ձևի և կատարելիք դերի մա-

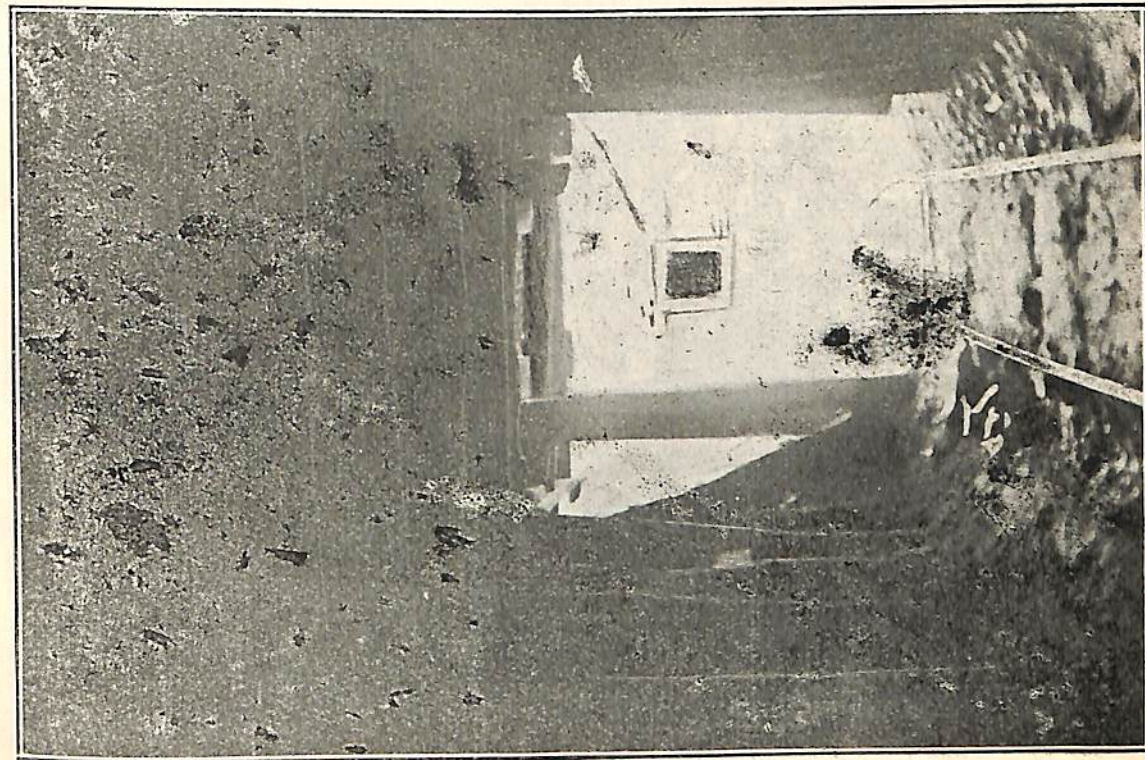
սին, ավելորդ, չենք համարում տալ հետևյալ ընդհանուր դիտողու-
թյունները:

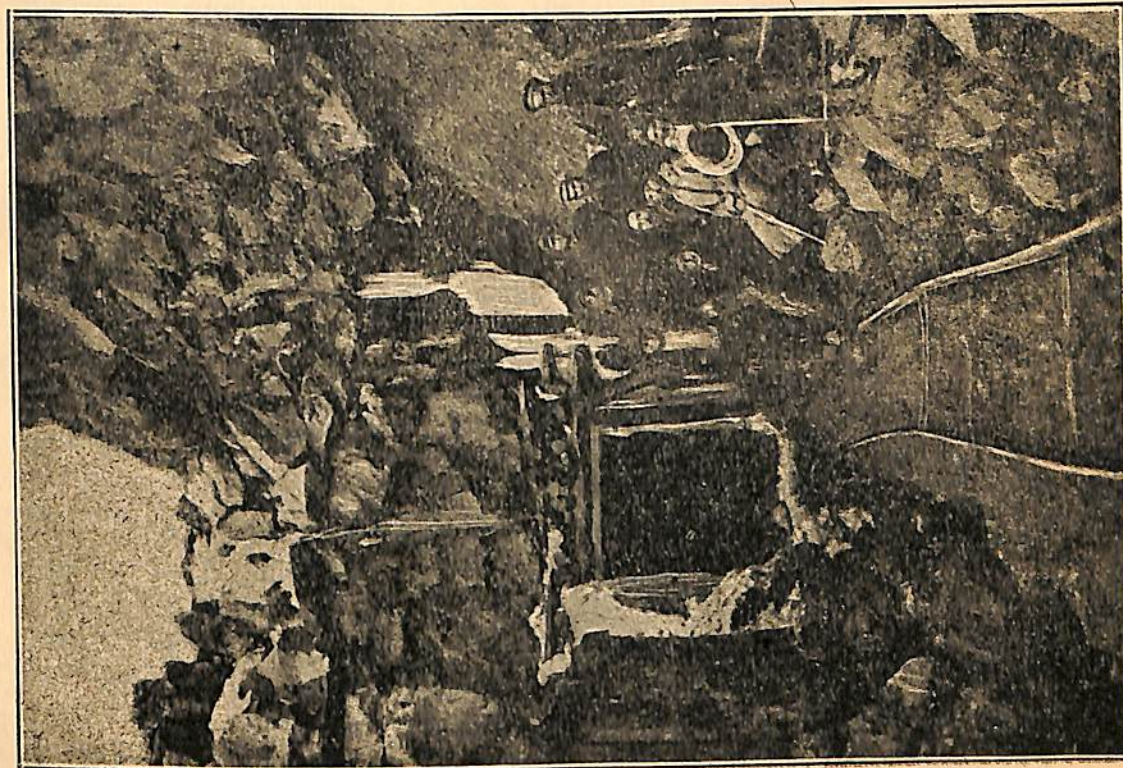
Շիրակի ջրանցքի կառուցումը, ընդհանուր առմամբ վերցրած,
խոշոր և պատասխանատու գործ է: Այսպիսի յերկարությամբ տոն-
նելի կառուցում ջրանցքի համար, ինչպիսին մերն է, մինչև այժմ
կառուցված ջրանցքների մեջ, մասնագետների ասելով յեղակի յե,
վոչ միայն Անդրկովկասյան այլ և ամբողջ ֆեդերացիայի մասշտա-
բով: Պարզ է, վոր վորքան փոքր տոննել պահանջվի անցկացնել,
այնքան ծախս քիչ կլինի և գործն ավելի հեշտ և արագ կարելի յե
կատարել: Բայց մեր ջրանցքի տեղի յերկրաբանական պայմանները
թույլ չեն տալիս ավելի պակաս յերկարությամբ տոննել ունենալ
ջրանցքը նպատակահարմար անցկացնելու համար:

Մեր ջրանցքի բնորոշ կողմերից մեկն էլ այն է, վոր աշխա-
տանքները չափազանց բազմազան են: Այստեղ դուք կտեսնեք հա-
սարակ հյուսնի և դարբնի աշխատանքներից սկսած, մինչև բարդ
տեխնիքական աշխատանքների կիրառում: Միորինակ աշխատանք-
ների դեպքում գործը ավելի հեշտ է կազմակերպել ու նրա ըն-
թացքին հետևել: Բայց յերբ զանազան տեսակ աշխատանքների կա-
տարում է պահանջվում, յերբ հարկավոր է ունենալ տարբեր մաս-
նագետների կազմ, նման աշխատանքների կազմակերպումը և հրա-
կողությունն ավելի դժվար է: Աշխատանքների յերրորդ բնորոշ
կողմը կայանում է նրանում, վոր նրանք պահանջում են պայթու-
ցիկ նյութերի կիրառում, վորոնց պահելը և գործածելը պահանջում
են մեծ զգուշություն և խիստ հսկողություն, այլապես հնարավոր
է հաճախակի դժբախտություններ: Վերջապես աշխատանքները պա-
հանջում են կառուցել ժամանակավոր բնակարաններ բանվորների
համար, ճանապարհներ դեպի աշխատանքների վայրը և այլն:

ԱՄԲՊԱՐՏԱԿ (պլատինա)

Վորպեսզի Արփաչայի ջուրն անցկացվի տոննելի միջով, վորը
սկսվում է անմիջապես գետի ափից, Կապս գյուղից յերկու վերստ
հեռավորության վրա, Արփաչայի ամբողջ չափնությամբ կառուց-
վում է ամբարտակ 2,20 սաժ. բարձրությամբ, հաստությամբ
հիմքի մասում յերկու սաժ. և յերկարությամբ 21 սաժեն: Ամ-
բարտակը կառուցելու համար հարկավոր է գետի այդ մասը ցամա-
քեցնել, վորպեսզի հնարավոր լինի հիմքը փորել և ընդհանապես
կառուցման աշխատանքները տանել, ուրեմն պետք է վորևե կերպ
գետի ընթացքը փոխել: Այս նպատակով գետի աջ ափին գլխավոր

Իսկանդար Բեկ-Բեկ-Բեկ
Քրիստոսի խաչքարի մոտ, Բեկ-Բեկ-Բեկ

տոնները գիմաց փորվել է 22 սաժեն յերկարությամբ աղեղնաձև տուններ. գետի լայնությամբ կառուցվել է ժամանակավոր պատնեշ (դամբա) և այսպիսով գետի ամբողջ ջուրը անց է կացվել տոնների միջով և ցանկացած տարածությունը ցամաքեցվել: Ի հարկե, գետի հոսանքը փոխելու ուրիշ միջոցներ ևս կային, բայց տեղի պայմանները, գլխավորապես նրա նեղությունը, ստիպել է նման ձևի գիմել:

Գետի յեզերքի այն տեղը, վորտեղից պետք է ջուրն անցնի տոնների մեջ, վերջինի առջև կառուցվում է ջուրն ընդունող շլուզ, վորը հարկ յեղած պարագային կարելի յե փակել և արգելել ջրի մուտքը գետի տոնները: Մի յերկրորդ շլուզ կառուցվում է անմիջապես ջրապատնեշում, վորպիսի շլուզը ժամանակ առ ժամանակ բաց անելով, մաքրում և յուր միջով անց է կացնում ընդունող շլուզի առաջ կուտակվող ավազը, քարի կտորները և այլն, և այսպիսով արգելվում է նրանց մուտքը գետի տոնները:

Մաքրող շլուզի դեր կարող է կատարել նաև գետի աջ ափին փորված վերև հիշված 22 սաժենանոց տոնները, վորի միջով այժմըս հոսում է ժամանակավորապես ամբողջ գետը:

Տ Ո Ն Ն Ե Լ

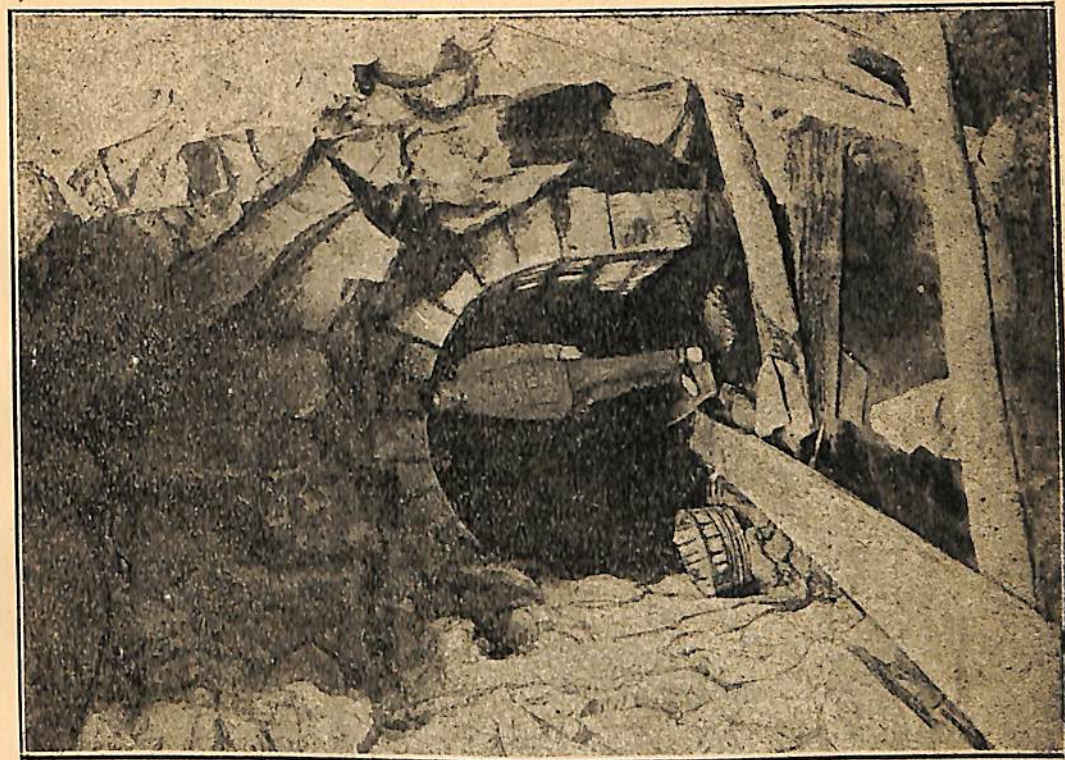
Վերև հիշված տեղից, այն է՝ Կապս գյուղից 2 վ. վերև, իսկ քաղաքից 14 վ. տարածության վրա Արփաչայի ջուրը դուրս է բերվում Շիրակի դաշտավայրը տոններնեով, վորոնք հաջորդում են մեկը մյուսին: Նրանցից ամենամեծը 1 վ. 393 ս. յերկարությամբ սկսվում է, ինչպես նկատեցինք Կապս գյուղից 2 վ. վերև և վերջանում նույն գյուղի մոտ ձորում, յերկրորդն ունի 226 ս. յերկարություն, կազմում է անմիջապես առաջինի շարունակությունը, սկսվում է վերջինից 23,60 ս. տարածության վրա և 3-րդը՝ ամենամեծը ունի 68 ս. յերկարություն, կազմում է յերկրորդի շարունակությունը, սկսվում է վերջինից 13 ս. տարածության վրա: Այսպիսով բոլոր տոններների յերկարությունը միասին վերցրած կազմում է 2 վերստ 187 ս.:

Ջրանցքի աշխատանքների այս մասը տեխնիքապես ամենալուրջն ու ամենադժվարն է, և սրա արժեքը կազմում է ամբողջ ջրանցքի արժեքի կեսից ավելին, վորն ունի 45 վերստ յերկարություն:

Այժմ տեսնենք, թե ինչպիսի բնույթ են կրում տոններների աշխատանքները և ինչ ձևով են նրանք տարվում:

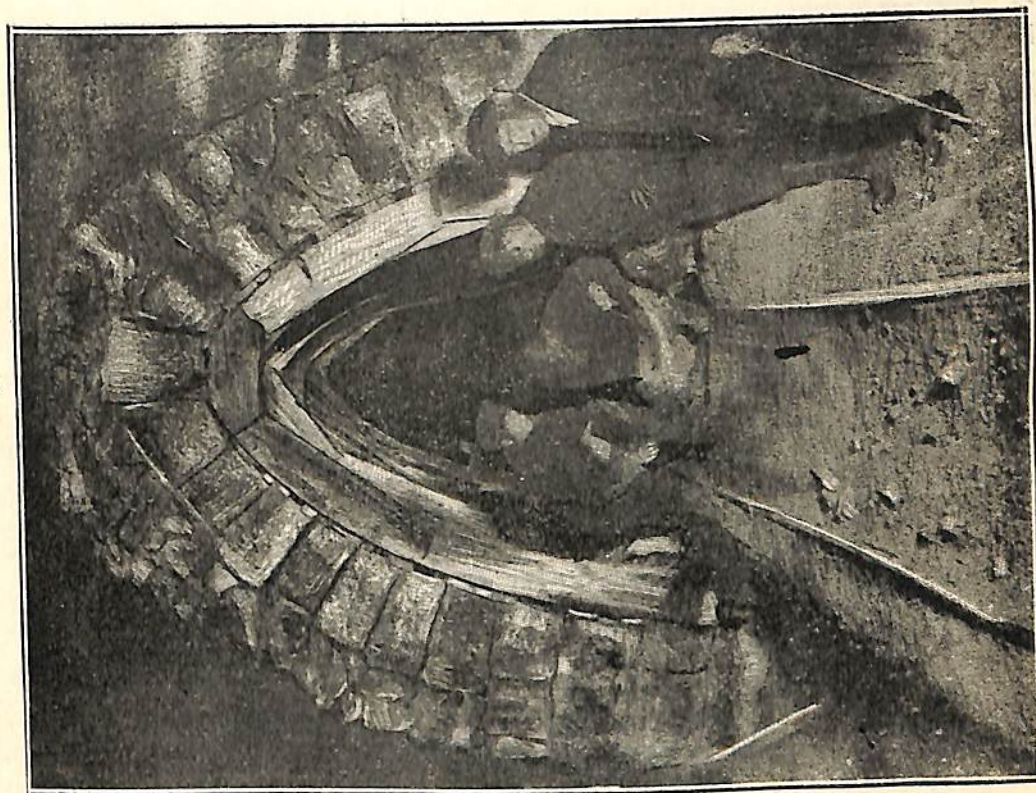
Ամենից առաջ պետք է նկատել, վոր կարևոր նշանակութիւն ունի նախորդ գիտենալ, թե տոններէնքի փորման ընթացքում ինչպիսի հողի շերտի տեսակներ կ'անդրադառնան: Այս հանգամանքը պարզելու յեն յերկրաբանները. բայց անցյալի փորձը ցույց է տվել, վոր շատ անգամ յերկրաբանների նախագուշակութիւնները չեն համապատասխանում իրականութեան, և յերբեմն ել միանգամայն հակառակն է դուրս գալիս: Չնայած սրան, այն յերկրաբանը, վորը հրավիրվել է մեր տոններէնքի հողի շերտի տեսակները փորոշելու, ի պատիվ նրան պետք է ասել, վոր կարողացել է մոտավոր ճշտութեամբ տալ ընդհանուր պատկերը, և այժմս նրա նախագուշակութիւնները տեսնում ենք իրականութեան մեջ: Հողի շերտի տեսակը փորոշելու համար կա նաև ավելի բեալ ձև, այն է՝ ցանկացած գծի ուղղութեամբ, վորոշ խորութեամբ հողի շերտը ծակում են կամ փորում շուրջեր շախտայի ձևով ուղղահայաց գծով և այսպիսով ակնհայտնի տեսնում հողի շերտի տեսակը: Մեր աշխատանքների ընթացքում շատ անգամ դիմվել է շուրջերի փորման ձևին:

Տոններէնքի փորման աշխատանքներն ավելի արագացնելու համար այնպիսիների փորելը սկսում են միաժամանակ մի քանի տեղից: Մեր տոններէնքի աշխատանքները սկսված են հետևյալ կերպ. ամենայնքիկար տոնները 1 վ. 393 ս. փորվում է միաժամանակ յերկու ծայրերից, սկզբից 193 ս. տարածութեան վրա գետի յեղերքով ցած, ոգնական տոնելով (շտոնյա) հասած է մինչև գլխավոր գիծը և փորվում է յերկու հակառակ ուղղութեամբ՝ մեկը դեպի սկիզբը, մյուսը դեպի վերջը, սկիզբից 398 ս. տարածութեան վրա դեպի Կապս փորվում է մեկ ուղղահայաց շախտա և 638 ս. տարածութեան վրա յերկրորդը. առաջինի խորութիւնը մինչև տոնելի հատակը 27 ս. է, իսկ յերկրորդինը 20 ս., յերկու շախտաների միջին տարածութիւնն է 240 ս.: Պետք յեղած խորութիւնը փորելուց հետո յերկու շախտաներից ել սկսվում է փորվել գլխավոր գծի ուղղութեամբ յերկու հակառակ կողմեր կրկին մեկը դեպի սկիզբը, մյուսը դեպի վերջը: Այսպիսով մեկ տոնել փորելու համար սկսվում է միաժամանակ աշխատանք 8 տեղից, վորոնք տարվում են մեկ գլխավոր գծով իրար հանդեպ: Յեկրորդ տոնները 226 ս. արդեն ավարտված, փորված է յերկու ծայրերից: Վերջապես յերկրորդ նույնպես ավարտված է. 68 ս. յերկարութեամբ փորված է յերկու հակառակ ծայրերից, սկզբից 38,40 ս. տարածութեան վրա ներս է մտած ոգնական տոնելով և փորված յերկու հակառակ ուղղութեամբ: Նույն

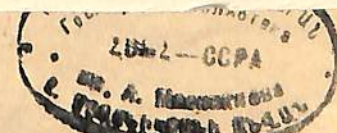
Միւր ցանցադր փորում

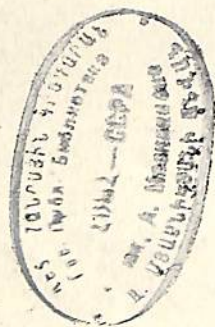
տարածութիւնն վրա փորված և հաւ մի շուրֆ հողի շերտի տեսա-

Բաղնիքի մէջ, անցնող մարդիկ

ուղիներն տոններով և փորված յերկու հաւառակ ուղիւթ յամբ: Նույն

տարածության վրա փորված և նաև մի շուրֆ հողի շերտի տեսա-
կը փորոշելու նպատակով: Այս դեպքում յայնչև
Աշխատանքների սկզբից մինչև ս. թ. սեպտեմբեր ամիսը տոն-
ներին փորելը կատարվում էր ձեռքի աշխատանքով, իսկ հիշյալ
ամսից արդեն տարվում են խտացրած ոգով փորող շմբենաներով,
փորոնցից յուրաքանչյուրը կարող է ծառայել միաժամանակ յեր-
կու փորիչներին: (տես նկար):

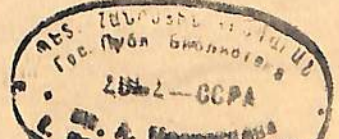
Ընդհանրապես փորելու հաջողությունը կախված է նրանից,
թե ի՞նչպիսի տեսակի և կարծրության քար է փորվում: Մեքենա-
կան փորումը կիրառվում է տոնների աֆս մասում, վորտեղ ավելի
կարծր տեսակի քար է պարունակվում: Մյուս մասերում շարունակ-
վում է ձեռքի աշխատանքով: Յեթե համեմատելու լինենք ձեռքի
աշխատանքը միատեսակ կարծրության քարի մեջ մեքենայական
աշխատանքի հետ, փորձը ցույց տվեց, վոր վերջինը տալիս է 3—4
անգամ ավելի անցնում, քան առաջինը: Որինակ, բազալտ կոշ-
ված կարծր քարի մեջ ձեռքի աշխատանքով 24 ժամվա ընթաց-
քում կարելի է փորել ընդհանուր առմամբ 0,15,—0,25 սափ., այն-
ինչ նույն քարի մեջ մեքենայով կարելի է անցնել 0,50—0,80 ս.:

Կարծր տեսակի քարերը ձեղքվում են դինամիտով, իսկ ավե-
լի փխրուն քարերը վառոդով, պատահում են նաև հողի շերտի այն-
պիսի տեսակներ, վորոնց կարելի է լինում փորել միայն յերկա-
թե գործիքներով:

Մեր տոններին փորելու ընթացքում մինչև այժմս պատա-
հել ենք հետևյալ տեսակի հողի շերտերի՝ մեծ տոններում գործ
ենք ունեցել գլխավորապես բազալտի հետ, միայն վերջին ժամա-
նակներս տեղ-տեղ յերևացել է անտեղիտ և ուրիշ փխրուն տեսա-
կի քարեր: Միջին տոններում գլխավորապես պատահել է ան-
տեղիտ և նման տեսակի հողի շերտ, իսկ վերջին փորելի տոններում
յեղել է բացարձակ տուֆ:

Պարզ է, վոր վորքան քարը կարծր լինի, այնքան նրա փորելը
դժվար է և ընդհակառակը. ըստ այնմ ել վորևե տոնների կամ նրա
վորևե մասի փորելու աշխատանքները պահանջում են ավելի յերկար
կամ կարճ ժամանակ:

Յեթե անցնվում է տոններին փորելու կարծր տեսակի քարի միջով,
վոչ մի վտանգ չկա, վոր աշխատանքի ժամանակ կամ ապագայում
տոնների առաստաղը կամ կողքերը փլչումներ առաջացնեն և այսպի-
սով վտանգավոր դարձնեն աշխատանքները, բայց յեթե անցնվում

ե ավելի փխրուն տեսակի քարի միջով, այս վտանգը միշտ կարող է լինել:

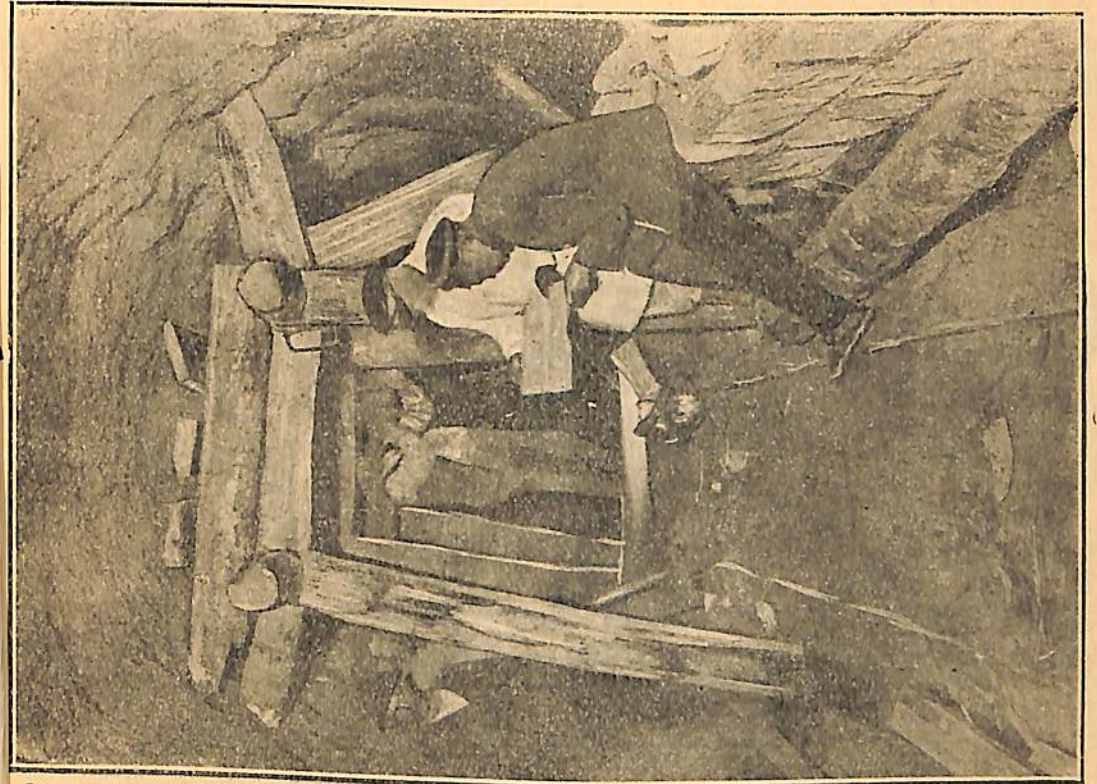
Այս բանի առաջն առնելու համար՝ նման դեպքերում միշտ անցած տեղը ամրացվում է ժամանակավորապես գերաններով ու տախտակներով, այլապես հնարավոր չի լինում համրացած տոնները հեռում աշխատել: Յեթե լավ չի ամրացվում տոնների այն մասը, վորտեղ այդ կարևոր է, ժամանակի ընթացքում հողի և քարի թուլ շերտը ճնշում է գործ դնում լավ համրացրած փայտե պատերի վրա և առաջ բերում փլուզման, իսկ օրա հետևանքը լինում է այն, վոր մի կողմից պետք է նորից ամրացվեն այգայիտի տեղերը, դուրս բերել թափված հողը ու քարի կտորները, իսկ մյուս կողմից պետք է արհեստական կերպով լցնել փլուզման առաջացրած դատարկ տարածությունները, ել հեմ ասում, վոր փլուզմաների, ինչպես և վերամրացման ժամանակ հնարավոր են մարդկային զոհեր:

Փայտեղենով ամրացնելը մեր տոններին համար լայն կերպով կիրառվում է փխրուն տեսակի քարի ներկայություն պատճառով:

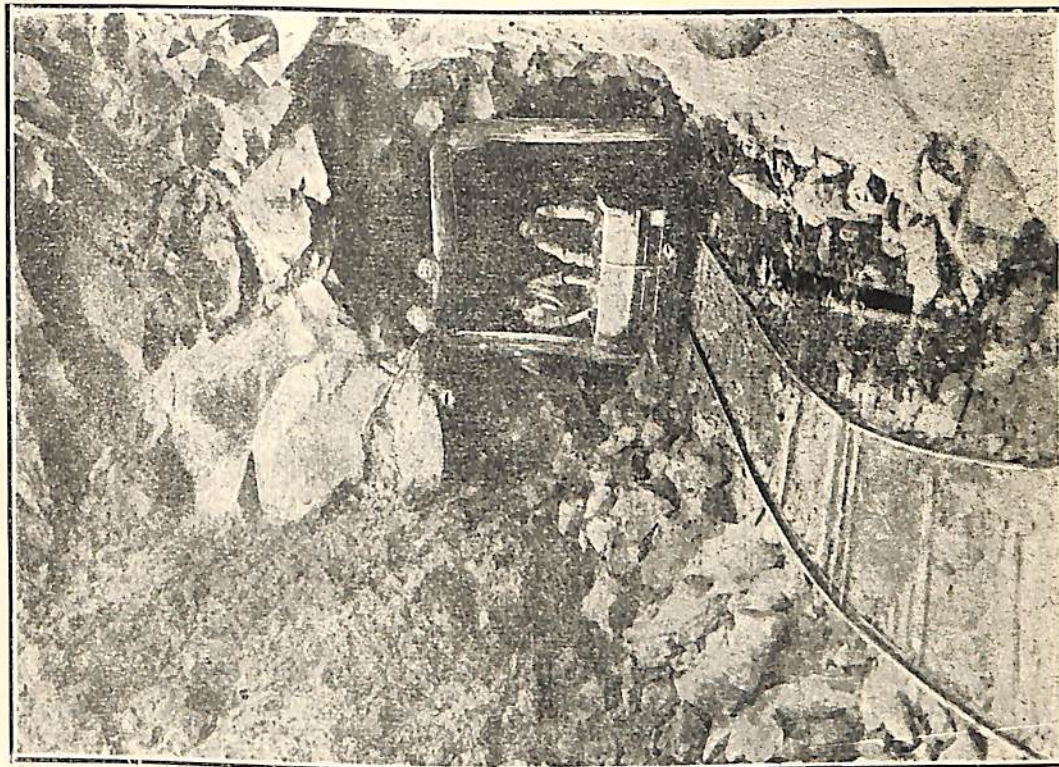
Փայտեղենով ամրացրած տոններին միջով դեռ ևս չի կարելի շուրը բաց թողնել. վերջնական ամրացումը նրանց կատարվում է տաշած քարերով, վորոնք փոխարինում են գերաններին և տախտակներին: Տոններին նման ամրացումը լինում է զանազան տիպի. նրանց այն մասը, վորի թե առաստաղն ու հատակը և թե կողքերը թույլ տեսակի քար են պարունակում, ուրեմն վտանգ կա, վոր ժամանակի ընթացքում այդ մասերում կարող են առաջանալ փլուզման և այգայիտով խանգարել շրի հոսանքի նորմալ ընթացքին կամ նրանց ճեղքվածքներից շուրը կարող է ծծվել, նման մասերը ամրացվում են ամբողջովին: Յեթե այդ յերևույթը նկատվում է միայն վորոշ մասերում, ամրացվում են այգայիտները: Ի վերջո այնպես պետք է արվի, վոր շուրը անվտանգ հոսի տոններին բոլոր մասերով:

Արհաչայր ընդհանուր առմամբ կարող է տալ 1,0—0,70 խորանարդ սաժեն մի վայրկյանում շուր, քստ այնմ ել նույն չափի շուր պարունակող մեծություն կառուցվում են տոններները. նրանց բարձրությունը հավասար է 1,10 ս., լայնությունը հատակով 1 ս.:

Այսպիսով տեսնում ենք, վոր տոններին կառուցումը լուրջ և պատասխանատու գործ է: Նրա ղեկավարները պետք է ունենան լաված աշայրջություն և խիստ հսկողություն, այստեղ փոքրիկ սխալն անգամ կարող է մեծ բացասական հետևանքներ տալ:

ՄԱՅՔՆԱԿԱՆ ՇԱՐՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ

Ս. Մանուկյանի անվան թանգարան

ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ ՅԵՎ ԱՐՇԵՍՏԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑ- ՎԱԾՔՆԵՐ

Ինչպես տեսանք, Արփաշայից ջուրը գալիս է բերվում Շիրակի դաշտը տոննեկներով. այժմ տեսնենք, թե տոննեկներից հետո ջուրն ինչ ուղղությամբ պետք է հոսի (խոսքս գլխավոր գծի մասին է) և ինչպիսի աշխատանքներ ևս պետք է կատարվեն, վորպեսզի ջրանցքի կառուցումը համարվի ավարտված:

Տոննեկի վերջից անմիջապես ջրանցքի գլխավոր գիծը մոտենում է Արփաշայ գետի ձախ ափին, Կապս գյուղից ցած և այստեղ 234 սաժ. տարածության վրա կատարվում է ջրի մի մասի հետ թափումը գետը, ուր և կառուցվելու յե ջրաեղեկտրական կայարանը, վորի մասին կխոսենք հաջորդ գլխում: Այնուհետև ջրանցքի գիծը դառնում է դեպի արևելք և անցնելով Շիրակի դաշտավայրը շղթայավորող լեռների ստորոտներով մինչև Իլխիարի գյուղը, ընդգրկում է ամբողջ դաշտավայրը (տես գլխավոր գծի հատակագիծը) ընդհանուր մակարդակով 18,000 դես., վորից կարելի յե վռուգել 15,000-ը: Այստեղ մտնում են՝ Պոլիգոնի, Վերին Ղանլիջայի, Որթաքիլիսի, Թոփառլվա, Ղոնախուանի, Հաջի-Նազարի, Դիրաբլարի, Փոքր և Մեծ Քյափանակների, Դուղբյանդի, Թափաղուլակի և Իլխիարու հողերը:

Տոնեկներից հետո հենց հիմա նկարագրած ուղղությամբ ջրանցքի գլխավոր գիծը, վորն ունի 45 վերստ յերկարություն, անցնում է բաց փորվածքով մինչև վերջը: Ջրանցքի այս մասը անցնում է հողի զանազան շերտերի միջով. այստեղ կարելի յե հանդիպել քարի—գլխավորապես տուֆի, կավի, սև հողի և այլն:

Բաց փորվածքի մեծությունը կախված է նրանից, թե նա վոր մասում ինչ տեսակի հողի շերտ է պարունակում. սովորական հողի շերտում նրա լայնությունը հատակով լինում է 1 սաժ. վերևի մասում 3,40 սաժ. խորությունը 0,80—0,90 սաժ.: Քարի մեջ լայնությունը հատակով լինում է 1,35 վերևի մասում 1,59 սաժ., խորությունը 0,70—0,80. Իսկ ընդհանուր առմամբ, վորքան հեռու սկզբից այնքան նեղանում ու ծանծաղանում է:

Այս աշխատանքների կատարումը անհամեմատ ավելի հեշտ է ու եժան, քան տոննեկի կամ ուրիշ կառուցվածքներին:

Ջրանցքի գլխավոր գծի ուղղությամբ պատահում են մի քանի

մեծ ու փոքր ձորեր ու խորդուբորդություններ. նա կարում է մի քանի հասարակ ճանապարհներ և յերկաթուղու գիծը. Որթաքիլիսի մոտ:

Վորպեսզի այս բոլորը չխանգարեն ջրանցքի նորմալ ընթացքը, հարկավոր է շինել մի շարք զանազան տեսակի արհեստական կառուցվածքներ՝ կամուրջներ, քարային խողովակներ և այլն, վորոնց վրայով կը հոսի ջրանցքի, իսկ տակով հեղեղների ու ձյունի ջուրը:

Ձորերից ամենամեծը, վորի վրա կառուցվելու յե կամուրջ, Որթաքիլիսինն է. նա ունի վեց սաժ. խորություն և 20 ս. լայնություն:

Այս բոլոր աշխատանքներից հետո, հարկավոր է նպատակահարմարորեն անցկացնել բաշխման ցանցը, վորից հետո ջրանցքի կառուցումը կհամարվի միանգամայն վերջացած:

ՋՐԱԵԼԵՔՏՐԱԿԱՆ ԿԱՅԱՐԱՆ

Ժողովրդական տնտեսության բարձրացման խնդրում էլ է քարավորումն այժմ համայն ֆեդերացիայում համարվում է հարվածային հարցերից մեկը: Այս ուղղությամբ ամենուրեք տենդային աշխատանքներ են տարվում՝ ոգտագործել, ուր վոր այդ հնարավոր է սպիտակ ածուխի ուժը, ստանալ եժան ելեքտրական էներգիա ու այն կիրառել թե գյուղատնտեսական և թե արդյունաբերական կյանքում:

Մենք ևս պետք է, վոր խորհրդային շինարարության մյուս բարիքների հետ միասին ոգտվենք մեր բնության տված հնարավորություններից և այս առպարիղում ա՛րեւ կարելին:

Շիրակի ջրանցքն անցկացնելու հետ միաժամանակ հնարավոր է դառնում կառուցել ջրաեկեքտրական կայարան նույն Սրվաշայի ջրով:

Ինչպես տեսանք, Սրվաշայի ամբողջ ջուրը, վորը կադմում է ընդհանուր առմամբ 1,0—0,70 խոր. սաժ. մի վայրկյանում, անց է կացվում տոններով և դուրս հանվում Շիրակի դաշտավայրը: Բայց չի կարելի գետն ամբողջովին ցամաքեցնել. պետք է ջրի վորոշ մասը թողնել, այս պատճառով տոնների վերջից 234 ս. տարածության վրա տոններից դուրս յեկած ջրի 9,125 խ. ս. մի վարկյանում քանակությունը հետ է թափվում կրկին գետը 45—47 ս. բարձրությունից և ահա այստեղ է, վոր ջրի անկման թափի շնորհիվ հնարավոր է դնել ջրաեկեքտրական կայարան:

Այսպիսով տեսնում ենք, վոր կառուցելով ջրանցքի գլխավոր կառուցվածքային մասը—ամբարտակը և տոնները, հնարավորու-

խոցանակով փորել ձեռքի վրայ

Մեր հայրենիքը, յերկրի վրա, յիշատակում է մեր հայրենիքը, յիշատակում է մեր հայրենիքը, յիշատակում է մեր հայրենիքը

Միջակ սոցնեկի՝ յերկրի հայրենի կողմերի հանդիպումը
(ՇԱՄԱԿԱ)

թյուն ունենք դեպի գաշտավայրը դուրս բերած ջուրը միաժամանակ ծառայեցնել վոռոգման նպատակներով և նրա մի մասը կամ ամբողջն ոգտագործել ջրաելեքտրական կայարանի համար:

Այդ կայարանը վոռոգման շրջանում, մոտ 5 ամիս, կարող է տալ 1200 ձիու ուժ, իսկ տարվա մյուս շրջանում, յերբ կարելի չէ ամբողջ ջուրը հետ թափել դեռ, վերոհիշյալ տեղից կայարանը կտա 4500 ձիու ուժ:

1200 ձիու ուժանոց ելեքտրական կայարանը կարելի չէ կառուցել մոտավոր ճշտությամբ 175,000 ռուբ.:

Ուրեմն յեթե ի նկատի առնելու լինենք թեկուզ միայն հիշյալ ջրաելեքտրական կայարանի կառուցելը, պարզ կլինի, թե ինչքան մեծ է Շիրակի ջրանցքի անցկացնելու գործը մեր փոքրիկ յերկրի համար:

ՋՐԱՆՑՔԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԸ

Աղեք-պուրի շրջակայքի հարթավայրը հնում հայտնի չէ յեղել, իբրեւ ամենապողպեղ հողամաս, և այդ տեղերի հացը համարվել է ամենալավը: Հին Շիրակը համարվել է հացի շտեմարան, բայց ժամանակի ընթացքում հողի սակավության պատճառով, այդ հողերը հողմնել են ցանվելուց և նախկին փառքից վոչինչ չէ մնացել, այժմ նրանք հազիվ հազ կարողանում են պահպանել աշխատավոր գյուղացու գոյությունը: Այդ հողերը բերրի դարձնելու գլխավոր միջոցներից մեկն է նրանց վոռոգելը:

Շիրակի ջրանցքով մենք հնարավորություն ունենք վոռոգելու 15,000 դես. հող. այս չափի հողն, ի նկատի առնելով ջրանցքի ջրի քանակը, կարելի չէ բաժանել ըստ կուլտուրայի հետեյալ կերպ. 1) հացահատիկի համար—6400 դես., 2) բանջարանոցների—1500 դես. 3) այգիների—1000 դես. 4) մարգագետինների և խոտհարքի—1300 դես. և հանգստի—2550 դեսյատին:

Յեթե մոտավոր կերպով հաշվելու լինենք, թե այդ հողերը ջրելուց հետո, ինչպիսի տնտեսական ոգուտ կստացվի, կգանք հետեյալ յեղրակացության: Հարկ յեղած ձևով մշակելուց հետո, ջրած հողի յուրաքանչյուր դեսյատինը կտա միջին հաշվով 40 փութ ավել հացահատիկ, քան նա այժմ տալիս է. ուրեմն $6400 \text{ դես. կտա } 40 \times 6400 = 256,000 \text{ փութ}$, փորը յեթե դարձնելու լինենք վոսկու հաշվով ամեն մի փութ հացահատիկը 50 կոպ., կստանանք 128,000 ռուբլի: Այնուհետև բանջարանոցի յուրաքանչյուր դեսյատինը, յեթե ցանելու լինենք կարտոֆիլ, կաղամբ, սոխ և այլ

բանջարեղեններ, կտա տարեկան փոշ պակաս քան 250 ռուբլի մաքուր արդյունք, ուրեմն 1500 դես. կստանանք 375,000 ռուբլի: Այսպիսով, յեթե հաշվելու չլինենք այգիները, փորոնցից ոգուտ կստացվի միայն մի քանի տարուց հետո, նույնպես և մարգագետինները, Շիրակի դաշտավայրի փողոցումը կարող է տալ տարեկան $375,000 + 128,000 = 503,000$ ռ. մաքուր արդյունք:

Բայց ջրանցքի նշանակութունը, ինչպես տեսանք, միայն փողոցում չի սահմանափակվում, այլ նա տալիս է նաև ելեքտրական եներգիա տարվա բոլոր ջրաններում 1200 ձիու ուժ, իսկ ձմեռը 4500 ձիու ուժ, և յեթե հաշվելու լինենք եներգիայի կիրառած մը 5 կոպ. 1200 ձիու ուժանոց ջրաեկեքտրական կայարանը կտա տարեկան 60,000 ռուբլի:

Այսպիսի յեն կառուցվող ջրանցքի տնտեսական արժեքի հետևանքները:

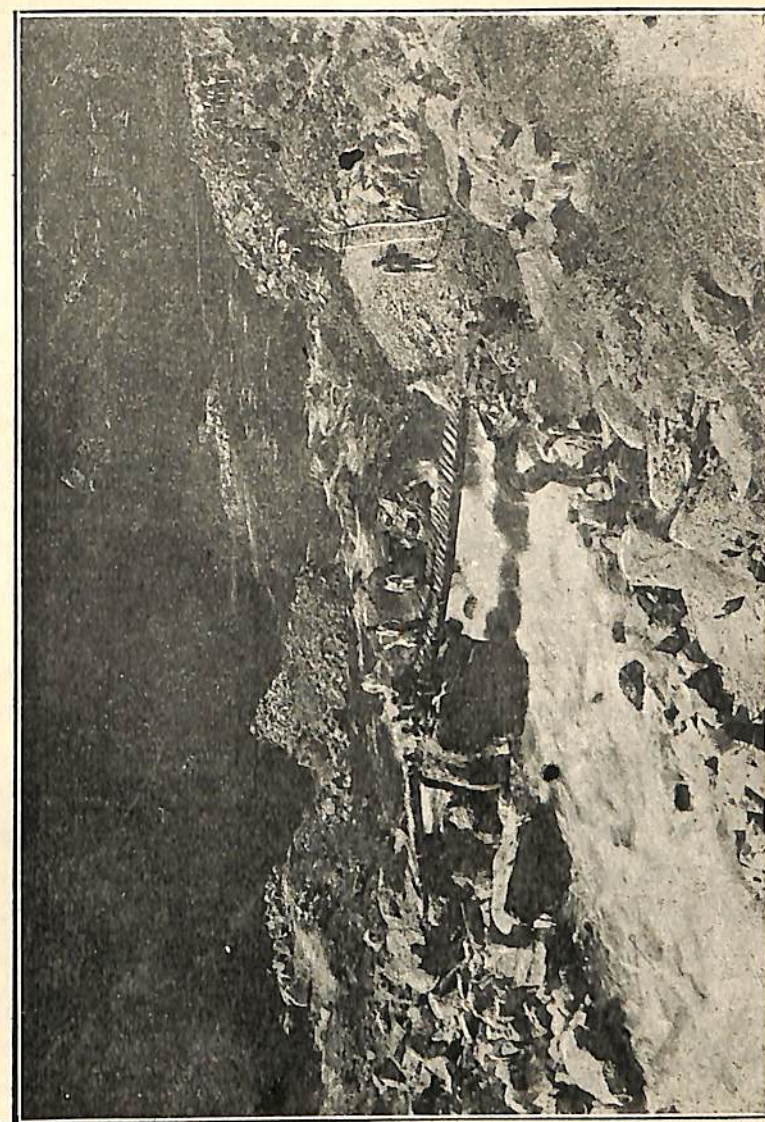
Ջրանցքի կառուցման ամբողջ ծախսը մոտավոր ճշտությամբ հաշվում է մեկ միլիոն ռուբլի, փոր համաձայն հաստատված նախահաշվի, բաժանվում է ըստ աշխատանքների հետևյալ կերպ:

1. Նախապատրաստական աշխատանքներ—13,782 ռուբլի:
2. Ժամանակավոր բնակարաններ բանվորների և ծառայողների համար—18,505 ռուբլի:
3. Տոններների աշխատանքների համար զանազան իրեղենների ձեռք բերելը և կահավորումը (այստեղ մտնում են նաև փորիչ մեքենաները)—37,702 ռուբլի:
- 4) Տոնելի և բաց փորվածքների փորելը—228,530 ռուբլի:
- 5) Տոններների ամրացում, նրանց վերջնական ձև տալը—199,480 ռուբլի:
- 6) Գլխավոր մասի կառուցումը—41,332 ռուբլի:
- 7) Հողային աշխատանքներ—44,863 ռուբլի:
- 8) Արհեստական կառուցվածքներ՝ 90,929 ռուբլի:
9. Ընդհանուր ծախսեր—74,877 ռուբլի:

Ընդամենը՝ 750,000 ռուբլի:

Այս գումարը հարկավոր է մինչև Որթաքիսա աշխատանքները կատարելու համար: Եթե հաշվելու լինենք, փոր մինչև Իլիխարի աշխատանքները շարունակելու և բաշխման ցանցը անցկացնելու համար մոտավորապես հարկավոր կլինի 250,000 ռ. ուրեմն բոլորը միասին 1,000,000 ռուբլի:

Մինչև այժմ ծախսված է մոտավորապես 300,000 ռուբլի:

Նախնական աշխատանքներ արհեստի համար

ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Զբանցքի աշխատանքներում ամենադժվարին պայմանների մեջ գտնվում են շախտաների և տոննեխների բանվորները:

Այս աշխատանքները տարվում են գետնի տակ, ուրեմն բանվորների կյանքի և առողջության պաշտպանման համար հարկավոր է ձեռք առնել մի շարք միջոցներ և ըստ հնարավորին՝ դնել նրանց տանելի պայմաններում:

Հայտնի չէ, Վոր շախտաներում և տոննեխներում Վորոշ տարածությունն անցնելուց հետո, զգացվում է մաքուր ողի պակասություն. ուստի պետք է Վորեն կերպ ողոր մաքրել: Այս տեսակետից մեծ դեր են խաղում մեքենաները, Վորոնք բացի իրենց ուղղակի դերից, նույնպես հնարավորություն են ստեղծում ողազտման յենթարկել թե տոննեխները և թե շախտաները և այդպիսով հնարավոր դարձնել աշխատել: Տոննեխների մի քանի մասերում՝ մանավանդ շախտաներում և ամբարտակի հիմքում, նրանց փորելու ընթացքում յերեան է գալիս ջուր և բանվորները շատ անգամ ստիպված են լինում աշխատել այդ ջրի մեջ. այս պատճառով նման տեղերում աշխատող բանվորներին վարչությունը բաց է թողել ջուր չանցկացնող կոշիկներ և վերաբեկներ ձրի, մնացած բանվորները, Վորոնք բաց տեղերում են աշխատում, այս տեսակետից ավելի բարեհաջող պայմաններում են գտնվում:

Բանվորներին և ծառայողներին բժշկական ոգնություն ցույց տալու համար, աշխատանքի վայրում գոյություն ունի բժշկական կայան յերկու մահճակալով: Այստեղ հաճախում են գլխավորապես յերթեկ հիվանդները և նրանք, Վորոնք կարիք ունեն թեթե մահճակալային բժշկություն. ավելի լուրջ հիվանդները ուղարկվում են քաղաքի հիվանդանոցները: Բժշկական կայանի անհրաժեշտությունը թելադրվում է նախ աշխատանքների բնույթով և յերկրորդ, Վոր աշխատողների թիվը հասնում է 500—600 հոգու:

Զբանցքի բանվորների մեծամասնությունը յեկվոր են, ուստի նրանց համար կառուցված են ապրելու համար ժամանակավոր քարե շինություններ հարմարություններով:

Կառուցված է նույնպես բաղնիք, ուր յուրաքանչյուր բանվոր հնարավորություն ունի շաքաթը մեկ անգամ լողանալու:

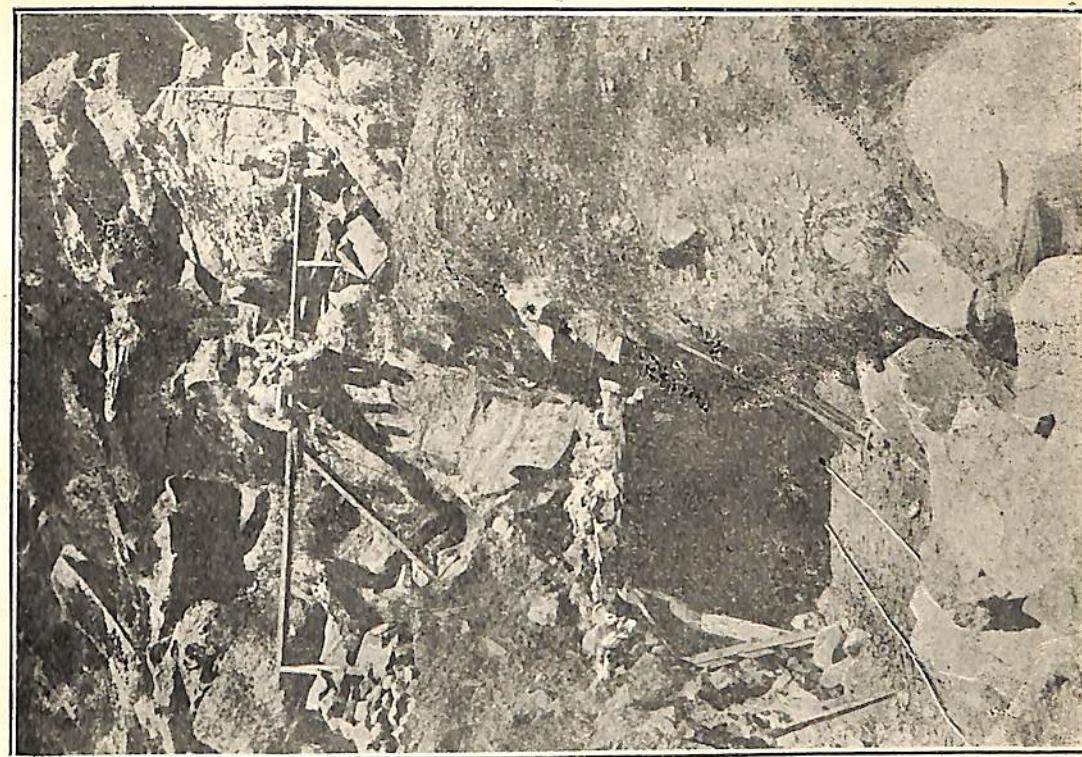
Բոլոր այս հարմարությունները բանվորներին տրվում են Չրի:

Վորովհետև քաղաքը աշխատանքների վայրից գտնվում է բավական հեռու և բանվորները հնարավորություն չունեն անմիջապես

քաղաքի շուկայից ոգտվելու, անհրաժեշտ մթերքներ և հաց ձեռք բերելու համար, տեղում բաց է արված փուռ և խանութ, վորոնք գտնվում են Միասկոպի ձեռքը:

Նույնպես բաց է արված եժանագին ճաշարան, վորտեղից տեղական բժշկի և արհեստակցական միության ներկայացուցչի հսկողության տակ բաց է թողնվում բանվորներին թեյ, ճաշ և ընթրիք:

Կա նույնպես ակումբ առանձին շենքում, վորը գտնվում է արհեստակցական միության ներկայացուցչի հսկողության տակ:

Զուր ընդունեց շուկ

յին փոքրիկ շրանքներ պաշտպանելու ռաւար արդատ փորկաւ շրանքի գլխավոր գիծը գարնանային շրերի հեղեղումներէից, նույնպէս և կրճատելու արհեստական կառուցվածքների քանակը:

ԻՆՁ Ե ԱՐՎԱԾ ՄԻՆՁԵՎ ԱՅԺՄՍ.

1) Ամբարտակի աշխատանքներից վերջացրած և գետի աջ ափը 22 սաժ. տոննելի և գետի լայնությամբ ժամանակավոր պատնեշի (գամբա) կառուցումը գետի հոսանքի ընթացքը փոխելու համար: Այժմ գետը հոսում է ժամանակավորապես հիշյալ տոննելի միջով: Փորված է և տարված ամբարտակի հիմքի $\frac{2}{3}$ մասը, կատարված է ամբարտակի շյուղների մաքուր աշխատանք 31 խոր. սաժ., պատրաստված է հարկ յեղած քանակությամբ զանազան նյութեր ամբարտակի ապագա աշխատանքների համար և կատարված այլ մանր աշխատանքներ: Ընդհանուր առմամբ այս մասում կատարված է զանազան աշխատանքներ 300 խ. ս.:

2) Փորված է բոլոր տոննելներում 750 սաժեն տարածություն: Վերջնականապես պատրաստ է, ամրացրած մաքուր քարերով 226 սաժ. տոննելը, սկսված է նույնպիսի աշխատանքներ զլխավոր տոննելի արդեն փորված մասերում. այս նպատակի համար պատրաստված են և պատրաստվում են հարկավոր նյութեր ինչպիսին են քար, ավաղ և այլն:

Յերկու շախտաներից մեկն արդեն ավարտված է, իսկ մյուսը փորված է 24 սաժ., մնում է 3 սաժ.:

3) Բաց փորվածքային աշխատանքներ ջրանցքի զլխավոր գծում կատարված է 4 վերստ տարածության վրա և մոտ ապագայում այս մասը կլինի բոլորովին պատրաստ: Մինչև Որթաքիլիսա գյուղը մնում է կատարել $3\frac{1}{2}$ վերստ տարածության աշխատանքներ:

Այս մասում կատարված է աշխատանք քարի մեջ 600 խ. ս. զանազան հողի շերտերի մեջ 2000 խ. ս.:

4) Կառուցված է կամուրջ ջրանցքի զլխավոր գծի վրա նրա այն մասում, փորտեղ նա կտրում է քաղաքից Կապս գյուղը տանող ճանապարհը, զլխավոր գծի չորրորդ գծի վրա:

5) Տարված են յերկու փորիչ մեքենաներ (Моторно-компресорн. установка).

6) Փորվում են և մոտ ապագայում պատրաստ կլինեն լեռնային փոքրիկ ջրանցքներ պաշտպանելու համար արդեն փորված ջրանցքի զլխավոր գիծը զարնանային ջրերի հեղեղումներից, նույնպես և կրճատելու արհեստական կառուցվածքների քանակը:

7) Հանվում է հատակագիծը Կապս գյուղից մինչև Որթաբլի-
լիսա հարթավայրի բաշխման ցանցը, նստատեղահարմար կերպով
նախագիծն իրագործելու նպատակով:

8) Կառուցված է մինչև 20 շենք—բանվորների բնակարան-
ներ, բաղնիք, հիվանդանոց, փորիչ մեքենաների շենքեր, ակումբ,
զանազան արհեստանոցներ, ճաշարանի շենք, ելեքտրական կայան
և այլն:

9) Մի քանի որից պատրաստ կլինի 10 ուժանոց ելեքտրական
կայան, փորը կմատակարարի լույս թե բանվորների բնակարան-
ների և թե տոննեղների ու աշխատանքների մյուս վայրերի համար:

10) Զանազան արհեստանոցների և բանվորների քանակն այժմ
հասնում է մինչև 600 հոգու:

Յենթադրվում է շուրջ բաց թողնել Շիրակի դաշտավայրը
1924 թ. գարնանը:

Այսպիսով Շիրակի ջրանցքի նախագծված աշխատանքները
մինչև Որթաբլիլիսա նույն ժամանակին կհամարվի ավարտված:

Ալեք-պոլ Նոյեմբերի 29. 1923 թ.

5p

148

3718

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0077524

